

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.9>

БЕЗПЕКА ФІНАНСОВОГО РИНКУ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ

Сакалюк Д.В.,
аспірант,
Державний податковий університет,
адвокат, старший партнер
Адвокатського об'єднання «АК «АРЦЕО»
ORCID: 0009-0003-9722-996X
e-mail: sd01.justice@gmail.com

Сакалюк Д.В. Безпека фінансового ринку держави як чинник економічної стійкості держави.

В статті розглянуто і звернено увагу на питання та проблеми в забезпеченні безпеки фінансових ринків держави в реаліях сьогодення, а саме в умовах євроінтеграційних процесів та в умовах воєнного стану.

Приділено увагу важливості забезпечення безпеки фінансових ринків для економічної стійкості держави, в тому числі для забезпечення фінансової безпеки держави. Наведено тлумачення науковців щодо важливості забезпечення фінансової безпеки та безпеки фінансових ринків, вплив належного функціонування таких ринків на забезпечення економічної стійкості. Звернено увагу на систему фінансової безпеки яка включає: бюджетну, валютну, грошово-кредитну, боргову безпеку, безпеку страхового ринку та безпеку фондового ринку.

Висвітлюється важливість безпеки фінансових ринків держави для забезпечення державного суверенітету та цілісності країни, а також достойного рівня життя громадян України.

Звернено увагу на актуальні загрози фінансовим ринкам України в умовах сьогодення та в умовах воєнного стану. Розглянуто фактори, що впливають на економічну стійкість та фінансову безпеку держави, пропонуються заходи для забезпечення безпеки фінансових ринків.

Визначено загрози фінансовій безпеці держави, зокрема такі як: недотримання принципу верховенства права; недосконалість державного управління при забезпеченні фінансової безпеки; неефективність системи контролю за витратами бюджетних коштів; непродумана грошово-кредитна політика держави; неефективність податкової системи; корупційність державних органів та тиск на бізнес; надмірний дефіцит Державного бюджету; зростання «тіньової» економіки; зростання зовнішньої заборгованості; відтік людського капіталу та демографічна криза; нераціональне використання іноземних кредитів та фінансової допомоги.

Звернено увагу на досвід Європейського Союзу (ЄС) в забезпеченні безпеки фінансових ринків та фінансової безпеки держави.

Висновки роботи демонструють, що для належного функціонування фінансової діяльності держави та сприянню євроінтеграції України, навіть в теперішніх умовах має бути на належному рівні забезпечена безпека фінансових ринків держави та належне їхнє функціонування.

Ключові слова: фінансові ринки; економічна стійкість; фінансова безпека, верховенство права, демократія, фінансова діяльність, євроінтеграція, оптимізація, суверенітет.

Sakaliuk D.V. Security of the State financial market as a factor of economic stability of the state.

The article examines and draws attention to the issues and problems in ensuring the security of the State's financial markets in today's realities, namely, in the context of European integration processes and under martial law.

Attention is paid to the importance of ensuring the security of financial markets for the economic stability of the State, including for ensuring the financial security of the State. The author presents

the interpretation of scholars on the importance of ensuring the security of financial markets and the impact of the proper functioning of such markets on ensuring economic stability. Attention is drawn to the composition of the financial security system, which includes: budgetary, currency, monetary, debt security, insurance market security and stock market security.

The author highlights the importance of security of the state's financial markets for ensuring the state sovereignty and integrity of the country, as well as a decent standard of living for Ukrainian citizens.

Threats to the financial security of the state have been identified, including: non-compliance with the rule of law; imperfection of public administration in ensuring financial security; ineffectiveness of the system of control over the expenditure of budget funds; ill-considered monetary and credit policy of the state; ineffectiveness of the tax system; corruption of state bodies and pressure on business; excessive deficit of the State Budget; growth of the «shadow» economy; growth of external debt; outflow of human capital and demographic crisis; irrational use of foreign loans and financial assistance.

Attention is drawn to the experience of the European Union (EU) in ensuring the security of financial markets and the financial security of the state.

The conclusions of the work demonstrate that for the proper functioning of the state's financial activities and the promotion of Ukraine's European integration, even in the current conditions, the security of the state's financial markets and their proper functioning must be ensured at the proper level.

Key words: financial markets; economic sustainability; financial security, rule of law, democracy, financial activity, European integration, optimization, sovereignty.

Постановка проблеми. Фінансова безпека держави, як складова національної безпеки, є основою економічного розвитку та економічної стійкості країни, що забезпечує суверенітет та цілісність країни, а також достойний рівень життя громадян. Сучасні економічні та політичні реалії України доводять, що посилюється вплив зовнішніх та внутрішніх загроз на належне функціонування фінансового ринку держави, що негативно впливає і на забезпечення фінансової та економічної безпеки. Самою вагомою загрозою фінансовій безпеці на сьогоднішній день є повномасштабне вторгнення росії в Україну, що тягне за собою важкі наслідки і для фінансового сектору. В боротьбі з росією, Україна намагається відстояти демократичні принципи, європейські цінності і можливість залишатись незалежною, правовою державою зі стабільною економікою.

В умовах сьогодення, питання забезпечення безпеки фінансового ринку, набуває актуального значення, оскільки належне функціонування фінансового сектору дає змогу фінансувати діяльність держави, в тому числі, і заходи, що спрямовані на оборону держави.

Враховуючи сповідування демократичних цінностей та шлях України до членства в ЄС, важливим при забезпеченні фінансової безпеки, є імплементація стандартів ЄС у цій сфері та дотримання принципу верховенства права. Під час воєнного стану країна зіштовхується з рядом проблем в забезпеченні безпеки фінансового ринку, що має прямий вплив на економічну стійкість держави. Очевидно, що без забезпечення фінансової безпеки, держава не зможе виконувати належним чином свої функції, в тому числі і пов'язані з обороною, тому питання є гострим та актуальним.

Метою статті є дослідження питання важливості забезпечення безпеки фінансових ринків як чинника економічної стійкості держави, та фінансової безпеки держави в умовах сьогодення, а саме, під час євроінтеграційних процесів та воєнного стану.

Стан опрацювання проблематики дослідження. Питання економічної та фінансової безпеки держави, безпеки фінансового ринку, є предметом дослідження вітчизняних учених вже тривалий час, проте не всі результати наукових напрацювань враховували сучасні виклики, що стоять перед Україною в умовах глобальних змін та воєнного стану. Серед дослідників питань фінансової безпеки країни варто зазначити Білоуса В.Т., Варналій З.С., Тернушака М.М., Бригінця О.О., Полторака А.С. та інших. Питання фінансової безпеки держави та її економічної стійкості в умовах євроінтеграції та воєнного стану потребує постійного дослідження, в тому числі в розрізі забезпечення безпеки фінансового ринку, оскільки обставини, від яких залежить стан економічної стійкості є несталими і такими, що швидко змінюються.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека держави, як складова національної безпеки, є основою економічного розвитку та стійкості країни, що забезпечує суверенітет і цілісність країни, а також достойний рівень життя її громадян.

Як зазначає відомий український науковець, економіст Варналій З.С., фінансова безпека держави – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий рівень бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує її спроможність ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни з метою забезпечення її соціально-економічного розвитку й обслуговування фінансових зобов'язань [1].

Вартим уваги є і трактування Барановського О.І., який зазначав, що під фінансовою безпекою слід розуміти «рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, підприємства, регіону, держави, суспільства, міждержавних утворень фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань» [2].

Запорукою фінансової безпеки, зокрема, є стабільність фінансового ринку держави та якісне регулювання такого ринку з боку держави.

В загальному розумінні, фінансовий ринок є сукупністю обмінно-перерозподільних відносин, пов'язаних з процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої та фінансової діяльності. За видами фінансових активів, такий ринок поділяється на: кредитний, фондовий (ринок цінних паперів), валютний, страховий, ринок дорогоцінних металів, ринок фінансових послуг.

Нестабільність або криза на фінансовому ринку, негативно відображається на діяльності всіх інших галузей, діяльності державних органів та житті громадян. Фінансовий сектор відіграє провідну роль у сучасній економіці, забезпечуючи фінансове посередництво між різними суб'єктами фінансового ринку та створюючи основні передумови для суспільного розвитку. Надійність та ефективність фінансового сектору заохочує і продуктивні інвестиції, як внутрішніх, так і закордонних інвесторів, таким чином підтримуючи інновації та економічне зростання. Високий рівень безпеки фінансового ринку визначає не лише ефективність його функціонування та економічну стабільність суспільства, а й фінансову міцність та національну безпеку держави в цілому.

Сучасні економічні та політичні реалії доводять, що посилюється вплив зовнішніх та внутрішніх загроз на рівень фінансової безпеки України. Самою вагомою загрозою фінансовій безпеці на сьогоднішній день є повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке тягне за собою важкі негативні наслідки і для фінансового ринку.

Правова неврегульованість низки питань, пов'язаних з забезпеченням фінансової безпеки нерідко зумовлена міждисциплінарним характером цієї проблематики, що вимагає використання нових підходів у сукупності з дослідженням сучасного стану системи правового регулювання фінансових ринків та сектору економіки. Забезпечення економічної безпеки (частиною якої визнається фінансова) поряд з захистом суверенітету та територіальної цілісності встановлено Конституцією України як найважливішу функцію держави, справу усього українського народу [3].

Питання фінансової безпеки держави набувають актуального значення, оскільки функціонування фінансового сектору та держави загалом, а також її оборона, спирається на достатнє та стабільне фінансове забезпечення, як вітчизняне, так і з залученням міждержавної допомоги. Щодо міждержавної допомоги, то науковцями пропонується створити та запустити на інституційному рівні в дію органи контролю та моніторингу за ефективним використанням міждержавної допомоги за участі громадськості та представників держав спонсорів [4]. Різні елементи фінансової безпеки держави потребують належного правового врегулювання, оптимізації дій державних органів, поступової адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, а також, чітких і спланованих рішень державної влади.

Фінансова безпека є складною економічною категорією, яка характеризується розмаїттям трактувань щодо її економічного змісту та структурних складових. У переважній більшості випадків серед складових фінансової безпеки держави виділяють: бюджетну безпеку, боргову безпеку, грошово-кредитну (монетарну) безпеку, валютну безпеку, інвестиційну безпеку, банківську безпеку та безпеку небанківського фінансового сектору (фінансову безпеку страхового та фондового ринків). Визначення економічної сутності складників фінансової безпеки також має місце у законодавчо-правовій базі, зокрема в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, які носять інформаційний та роз'яснювальний характер [5].

Враховуючи нестабільність в якій перебуває Україна, існує ряд загроз для фінансової безпеки держави та безпеки фінансового ринку, що негативно впливає на економічну стійкість держави. Під загрозами фінансовій безпеці України розуміється сукупність реальних чи потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у фінан-

совій сфері. Варналій З.С. класифікує загрози фінансовій безпеці за рядом ознак: 1. За місцем виникнення: зовнішні та внутрішні. 2. За характером спрямування: прямі і непрямі. 3. За ступенем суб'єктивного сприйняття: завищене або занижене уявлення про загрозу; адекватне уявлення про загрозу. 4. За причинами появи: стихійні і навмисні. 5. За рівнем сформованості: потенційні і реальні. 6. За ймовірністю виникнення: вірогідні і випадкові (ймовірні (прим. автора)). 7. За просторовою ознакою: особисті, місцеві, локальні, регіональні, міжрегіональні, державні, міжнародні. 8. За структурою впливу: системні, структурні, елементні. 9. За характером перебігу: перманентні, дискретні, спорадичні. 10. За значенням: допустимі і неприпустимі. 11. За характером: природні, антропогенні, соціальні. 12. За повторюваністю вчинення: повторювані і затяжні. 13. За масштабами можливих наслідків: глобальні, регіональні, національні, субрегіональні [1].

За наявності негативного впливу різних чинників виникають загрози, що породжують проблеми на фінансовому ринку. Такими загрозами можуть бути: загрози бюджетній безпеці (недосконалість нормативно-правового забезпечення бюджетного процесу, несвоєчасне ухвалення Державного бюджету України, прорахунки в бюджетному плануванні, непрозорість видатків державного і місцевих бюджетів, неефективне використання бюджетних коштів, неефективність системи контролю за надходженнями і витратами бюджетних коштів, надмірний рівень дефіциту державного бюджету та недостатнє і несвоєчасне наповнення джерел його покриття); загрози борговій безпеці (недосконалість нормативно-правової бази формування, використання, обслуговування й погашення державного боргу України, відсутність чіткої обґрунтованої концепції управління державним боргом, нерозвиненість вітчизняної практики страхування боргових ресурсів); загрози грошово-кредитній безпеці (збільшення неплатежів, слабкий рівень регулювання цін, цінові диспропорції, витік капіталу за кордон); у валютній безпеці (збільшення частки позабанківського грошового обігу, відсутність чіткого нормативно-правового регулювання вітчизняної грошово-кредитної та валютної політики); загрози інвестиційній безпеці (недосконалість валютної і курсової політики, недостатня мотивація до інвестиційної діяльності різних груп економічних агентів, нестабільна політична ситуація, високий рівень корупції, збереження високих інвестиційних ризиків, незадовільний стан виробничої інфраструктури в Україні); загрози банківській безпеці (низький рівень капіталізації банківської системи, ризикова кредитна політика, недостатня ліквідність банківських активів, низький рівень кредитоспроможності підприємств реального сектора економіки, відсутність достатнього золотовалютного запасу, недостатня довіра населення і юридичних осіб до комерційних банків); загрози безпеці небанківського фінансового сектору (слабкий розвиток інфраструктури страхового ринку, низька страхова культура громадян, недосконалість нормативно-правового забезпечення щодо цінних паперів, обліку прав їхніх власників та корпоративного управління); загрози воєнній безпеці держави (повномасштабна воєнна агресія росії проти України, недосконалість нормативно-правового регулювання галузі, застарілість управлінських методів, недостатнє забезпечення оборонного сектору тощо).

Щодо методів та способів забезпечення фінансової безпеки та безпеки фінансового ринку держави в сьогоденних умовах, то слід звернути увагу на наступне.

Важливим елементом належного функціонування фінансового ринку, окрім джерел фінансування, є людський капітал, а саме, наявність достатньої кількості кваліфікованих кадрів в різних сферах, нестача таких кадрів вже стає проблемою для України. Як відомо, значна кількість громадян виїхали і продовжує виїжджати за кордон, що негативно впливає, в тому числі і на функціонування фінансового ринку. За даними ООН, на кінець вересня 2024 року тимчасовий захист у європейських країнах мали понад 6 млн українців. Ще майже 600 тисяч українців отримали захист поза Європою. Для вирішення цієї проблеми, держава повинна докладати значних зусиль задля створення умов, що будуть сприяти і мотивувати громадян залишатись в Україні і повертатись з-за кордону. В першу чергу мають бути вирішені питання верховенства права, на належному рівні має забезпечуватись захист прав громадян, прозорість судової влади, комфортні умови для ведення бізнесу, наявність робочих місць, забезпечено відповідний рівень освіти і охорони здоров'я. Якщо будуть враховані та реалізовані зазначені чинники, це буде мати ланцюгову реакцію та позитивно вплине й на забезпечення фінансової безпеки.

Також, стабільність фінансового ринку залежить від здатності державних органів забезпечувати належне регулювання ринку, функціонування платіжної системи, кібератак на фінансову систему, контролювати рівень тіньової економіки, забезпечувати на належному рівні оборону

країни, ефективно здійснювати управління державним боргом, запобігати злочинам у фінансовій сфері.

Важливим чинником для забезпечення безпеки фінансових ринків є дотримання принципу верховенства права. Основи демократії, її головні інститути, умови її утвердження і функціонування визначаються, як правило, в основних Законах держави. Відповідно до ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права [3]. Верховенство права зазвичай розуміється як принцип, що передбачає панування права у життєдіяльності громадянського суспільства і функціонуванні правової держави. Тобто саме принцип верховенства права в Україні має визначати умови життєдіяльності всієї країни, зокрема порядок створення, існування і функціонування державних органів і громадських організацій, порядок взаємодії різних суб'єктів між собою.

Шилінгов В.С. зазначає, що «принцип верховенства права є сукупністю морально-правових цінностей, відповідно до яких мають регулюватися відносини в демократичному суспільстві, вирішуватися питання життєдіяльності людей, розглядатись справи у судах» [6].

Як показують реалії, Україна ще не повністю сформована, як стовідсотково правова та демократична держава, в якій народ є дійсним і єдиним джерелом влади і саме держава, в першу чергу, забезпечує високий, або хоча б достатній рівень життя населенню. Негативно на формування України, як правової держави, впливає і російська збройна агресія, яка «сковує» та не дає нашій країні вільно і швидко розвиватись в правовому, економічному, фінансовому, освітньому та інших напрямках. Це, в свою чергу, гальмує і процес євроінтеграції України. Важливим викликом для країни є збереження України, як правової та демократичної держави. Це важливо я в силу цінностей українського народу, так і тому, що принцип верховенства права є одним із основних критеріїв на шляху до членства ЄС та НАТО.

Основними напрямками зміцнення фінансової безпеки та економічної стійкості України можна визначити: продуктивну боротьбу з корупцією; забезпечення дотримання принципу верховенства права; оптимізацію системи оподаткування (мова не про збільшення податків, а саме про оптимізацію); збалансованість бюджетів, що може бути досягнуто за допомогою збільшення доходної частини та зменшення видатків; формування достатнього обсягу фінансових ресурсів з метою виконання поставлених завдань в умовах кризових явищ, які спричинила війна; послідовне зниження темпів інфляції; активізація кредитування; створення сприятливих умов для ведення бізнесу з мінімальним тиском на бізнес; підвищення якості освіти і медицини; вжиття заходів спрямованих на покращення демографічної ситуації; створення умов для захисту енергетичної системи.

Щодо досвіду Європейського Союзу у забезпеченні економічної стійкості, то дане питання входить до першопланових, в силу ряду геополітичних викликів та змін, таких як пандемія COVID-19, збройна агресія росії проти України, напруження торгівельних відносин між США та Китаєм, міграційна криза. В забезпеченні економічної стійкості, ЄС керується власними цілями та інтересами і прагне максимізувати вигоди від відкритості економіки за мінімізації ризиків від надмірної залежності. Стратегія економічної безпеки ЄС побудована навколо трьох основних пріоритетів, які об'єднують як наявні, так і перспективні заходи, орієнтовані на пом'якшення впливу та протидію ризикам для економічної безпеки ЄС (1. Сприяння конкурентоспроможності та зростанню в ЄС. 2. Захист від ризиків для економічної безпеки. 3. Сприяння міжнародній співпраці та партнерство з країнами-однорумцями.) [7]. Україна однозначно має переймати досвід ЄС, оскільки за умови набуття членства в ЄС на Україну покладатиметься завдання із захисту не лише власних інтересів по забезпеченню економічної стійкості, а й європейської спільноти в цілому.

Висновки. Фінансова безпека держави, як складова національної безпеки, є основою економічного розвитку країни, що забезпечує суверенітет та цілісність країни, а також достойний рівень життя її громадян. Запорукою фінансової безпеки, зокрема є стабільність фінансового ринку країни, його нормальне функціонування та належне регулювання такого ринку зі сторони держави. Зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що в умовах нестабільності сучасної світової економіки та економіки України, євроінтеграції України, воєнного стану в якому перебуває країна, найбільш впливовими факторами на фінансову безпеку держави, як регулятора фінансового ринку є геополітичні зміни та збройна агресія росії. Незважаючи на воєнний стан в якому перебуває Україна, забезпечення фінансової безпеки має відбуватись з дотриманням принципу

верховенства права. Дотримання принципу верховенства права та збереження демократичних цінностей при забезпеченні фінансової безпеки є однією із складових нашої спільної перемоги та передумовою до членства в ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації. Монографія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Знання України, 2020 р.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. Київ: КНТЕУ, 2004. 759 с.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30, ст. 141.
4. Білоус В.Т., Тернушак М.М. Правові гарантії фінансової безпеки з надання допомоги Україні після війни. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 8. С. 5–9.
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html.
6. Шилінгов В.С., Верховенство права – основоположний принцип правової системи демократичного суспільства. *Часопис Київського університету права*, 2009/2, с. 26–29.
7. Огляд стратегічних документів Європейського Союзу у сфері економічної безпеки: аналіт. огляд / [Д.С. Покришка]. Київ: НІСД, 2024. 41 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.12>.